

Ο Καποδίστριας, η γη, ο λαός και οι συνωμότες¹

John D. Pappas²

Ο Ιωάννης Καποδίστριας διείδε έγκαιρα ότι η πραγματική εθνική ανεξαρτησία περνούσε μέσα από τη γη, καθιστώντας τον αναδασμό κεντρικό πυλώνα της πολιτικής του. Για τον Κυβερνήτη, η δημιουργία μιας δημοκρατίας ιδιοκτημόνων πολιτών αποτελούσε απαραίτητη προϋπόθεση για την καθιέρωση της άμεσης ψηφοφορίας και την αναβίωση των παραδοσιακών κοινοτήτων. Όμως, μετά τις ευρωπαϊκές επαναστάσεις του 1830, αυτή η επιδίωξη κοινωνικοοικονομικής αυτεξουσιότητας των Ελλήνων προσέλαβε εκρηκτική στρατηγική διάσταση. Η επιμονή του στη λαϊκή νομιμοποίηση μέσω της αποκατάστασης των ακτημόνων—του 90% του πληθυσμού—εξελήφθη ως επαναστατική απειλή από τις Μεγάλες Δυνάμεις και την εγχώρια ολιγαρχία, σφραγίζοντας τελικά την τραγική μοίρα τού Κυβερνήτη.³

¹ Το παρόν άρθρο πρωτοδημοσιεύτηκε κατ' αποκλειστικότητα στο ένθετο ιστορικό περιοδικό **HotDoc History** της εφημερίδας **DOCUMENTO**, την Κυριακή 22 Μαρτίου 2026, στο τόμο 153, σσ. 3-21. Αναδημοσιεύεται στο site της *Ολιστικής Παιδείας Ενόπλων Δυνάμεων* κατόπιν ευγενούς αδειάς της διευθύνσεως της εφημερίδας.

² **Citation:** John D. Pappas. «Ο Καποδίστριας η γη, ο λαός και οι συνωμότες» (Αθήνα: *HotDoc History*, 2026), τ. 156, σσ. 3-21.

³ Σχετικά με την οικονομική αυτοεξουσιότητα των πολιτών ως βάση για τη λειτουργία ενός βιώσιμου δημοκρατικού πολιτεύματος, ο Καποδίστριας πιθανόν επηρεάστηκε από τον Γαλλικό Διαφωτισμό και ιδίως από τον Rousseau, που στο *Du Contrat Social* προέβαλε το «κοινωνικό συμβόλαιο» με χαρακτηριστικά πρώιμου σοσιαλισμού και με σκοπό την πολιτική—όχι την κοινωνική—ισότητα. Παράλληλα, ο Καποδίστριας γνώριζε τις αντιλήψεις του Jefferson, όπως φαίνεται στην εγκύκλιό του

Ένα οιονεί κράτος προκρίτων

Η Ελλάδα του 1827 δεν αποτελούσε συγκροτημένη χώρα· ήταν ένα απέραντο πεδίο ερειπίων. Ακόμη και μετά τη Ναυμαχία του Ναυαρίνου, τα στρατεύματα του Ιμπραήμ στον Μοριά συνέχιζαν να αλωνίζουν και να εξανδραποδίζουν χιλιάδες Έλληνες—άνδρες, γυναίκες, παιδιά—διαμετακομίζοντάς τους ως δούλους προς πώληση στη Μπαρμπαριά για κάθε χρήση.⁴

προς τους Έλληνες το 1819, όπου οι Η.Π.Α. αναφέρονται ως πρότυπο πολιτικοοικονομικής οργάνωσης. Ο Jefferson τόνιζε την αναγκαιότητα ανάπτυξης μιας πολυπληθούς μεσαίας τάξης, ικανής να αναλάβει τη δημοκρατική διαχείριση της εξουσίας. Στην ελληνική πραγματικότητα του 1820, ωστόσο, το κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο ήταν αγροτικό, με σχεδόν ανύπαρκτη μεσαία ή προνομιούχο τάξη, δεδομένου ότι «οὐδεμία τάξις προνομιούχων ἀνθρώπων ὑπῆρχεν ἐν Ἑλλάδι» ἐπὶ Τουρκοκρατίας, και με έναν πληθυσμό εξαντλημένο από λιμούς και τις καταστροφές του πολέμου, καθιστώντας το μοντέλο του Rousseau εγγύτερο στις συνθήκες εκείνης της εποχής. Βλ. Jean-Jacques Rousseau, *Du Contrat Social*, livre I–II (1762)· Thomas Jefferson, *Notes on the State of Virginia*, Query XIII: Laws (1785)· και Ιωάννης Καποδίστριας, *Επιστολαί Ι. Α. Καποδίστρια, Κυβερνήτου της Ελλάδος 1827-31*, έκδ./μετ. Ε. Α. Στεφανίτη, 4 τόμοι (Αθήνα: Τυπογραφείο Γ. Πολυμέρης, 1841), 4:399 (υποκεφάλαιο «Είκοστὸν ἔβδομον ζήτημα»).

- ⁴ Σύμφωνα με τον Λόρδο Palmerston, υπουργό πολέμου (1809-28) και εξωτερικών (1830-41) της Βρετανίας ἐπὶ διακυβερνήσεως Καποδίστρια, ο Ιμπραήμ εφήρμοζε πολιτική βιαίας εθνοκάθαρσης στον Μοριά, ακόμη και μετά τη Ναυμαχία του Ναυαρίνου:

«Όταν ἦλθε για πρώτη φορά η είδηση ὅτι στόλος ἀπὸ σαράντα πλοία ἀπέπλευσε ἀπὸ το Ναυαρίνο τον Δεκέμβριο [1827], συμπεριλαμβανομένων δεκαεπτὰ πλοίων που στην πραγματικότητα είχαν εισπλεύσει στο Ναυαρίνο μετά τη Ναυμαχία και μετά τις καυχησιολογίες του Codrington ὅτι ἀφάνισε τον Τουρκικό στόλο, παρότι εἶχε διαταχθεῖ να παρεμποδίσει κάθε κίνηση στη θάλασσα—ὅταν ἦλθε η είδηση ὅτι αὐτός ο στόλος μετέφερε πέντε ἢ ἕξι χιλιάδες Έλληνες σκλάβους, ἐπέσυρα την προσοχή τού υπουργείου ἐπὶ του πράγματος... Ὑπενθύμισα εἰς το υπουργεῖο ὅτι προ δύο ἐτῶν πληροφορηθήκαμε ἀπὸ τον Lieven [πρέσβυ της

Την ίδια περίοδο, πρόκριτοι και πολέμαρχοι συνέχιζαν να αναλώνονται στην περιχαράκωση των δικών τους πατροπαράδοτων τζακιών και επαναστατικών καπετανάτων, ενώ η κοινωνική διάρθρωση στον Μοριά χαρακτηριζέτο από μια καθολική ακτημοσύνη, η οποία ξεπερνούσε το 90% του γεωργικού πληθυσμού.⁵ Μεγάλοι πληθυσμοί ακτημόνων λιμοκτονούσαν και συχνά αναζητούσαν καταφύγιο στα βουνά για να αποφύγουν τα χειρότερα στη δίνη του πολέμου.

Σε αυτό το δυστοπικό σκηνικό, η κεντρική εξουσία της εμπολέμου Ελλάδος παρέμενε ανυπόληπτη τόσο στο εσωτερικό⁶ όσο και στο εξωτερικό,⁷ έχοντας πλέον οδηγήσει το «έθνος εις τὸ χεῖλος τοῦ τάφου».⁸ Διαχειριζόμενη μια ολοσχερώς κατεστραμμένη οικονομία,

Ρωσίας στο Λονδίνο] ότι ο Ιμπραήμ σκόπευε να εξανδραποδίσει ολόκληρο τον ελληνικό λαό και να αποικίσει την Ελλάδα με Άραβες και Αιγυπτίους.»

Henry Lytton Bulwer. *The Life of Henry John Temple Viscount Palmerston: With Selections from his Diaries and Correspondence* (Bernhard Tauchnitz: Leipzig 1871) τ. Α', σ. 267.

- 5 Τσουκαλάς, Κωνσταντίνος. *Κοινωνική Ανάπτυξη και Κράτος: Η συγκρότηση του δημόσιου χώρου στην Ελλάδα* (Θεμέλιο: Αθήνα 1981), σ. 81.
- 6 Ήδη μεσούσης της Επανάστασης είχαν αρχίσει να εμφανίζονται ατύπως οι πολιτικές παρατάξεις των «Αγγλόφιλων», «Ρωσόφιλων» και «Γαλλόφιλων», ως βασικές συνιστώσες ενός πελατειακού και ετεροπροσδιοριζόμενου πολιτικού συστήματος, που έδινε προτεραιότητα στην ευθυγράμμιση με τις Μεγάλες Δυνάμεις μάλλον για την εξυπηρέτηση παραταξιακών πλεονεκτημάτων παρά για την προαγωγή της ουδετερότητας ως ύστατης εγγύησης της ανεξαρτησίας. Βλ. John Anthony Petropoulos, *Politics and Statecraft in the Kingdom of Greece, 1833-1843* (Princeton: Princeton University Press, 1968).
- 7 Ήταν τόσο ανυπόληπτο το ελληνικό κράτος, που οι ξένοι δανειστές ήδη από τον Σεπτέμβριο του 1827, πριν ο Καποδίστριας αναλάβει τα ηνία της εξουσίας, είχαν δηλώσει ότι δεν επρόκειτο να δανειοδοτήσουν περαιτέρω την Ελλάδα άνευ της υπογραφής και της *προσωπικής* εγγύησης του Καποδίστρια. Βλ. Καποδίστριας, *Επιστολαί* (1841), 1:178.
- 8 Σύμφωνα με επιστολή-διάβημα του Καποδίστρια προς τον υπουργό εξωτερικών της Βρετανίας Λόρδο Palmerston, στις 9 Ιουλίου 1831:

εκείνη η εξουσία αδυνατούσε να ελέγξει τη γενικευμένη ληστεία στην ξηρά και την πειρατεία στη θάλασσα, που δεν συνιστούσαν απλή εγκληματικότητα, αλλά πολιτικά όπλα των προυχόντων και των πολέμαρχων για τον έλεγχο της εξουσίας—όπλα που θα τα έστρεφαν τελικά κατά του ίδιου του Κυβερνήτη.

Σε σύγχρονους όρους, η Ελλάδα το 1827 δεν ήταν απλώς ένα αποτυχημένο κράτος (failed state) αλλά κάτι θεμελιωδώς βαθύτερο: ένα οιονεί κράτος (quasi-state), κατ' ουσία αναρχούμενο. Επρόκειτο για μια πολιτική οντότητα που υφίστατο κυρίως «στα χαρτιά» (τα ψηφίσματα) των επαναστατικών εθνοσυνελεύσεων. Ήταν ένα πολιτικό μόρφωμα αναγνωρισμένο de jure από τις Μεγάλες Δυνάμεις—διά της Συνθήκης του Λονδίνου, 1827—μόνον ως άξιο να είναι φόρου υποτελές στον Σουλτάνο, αφού στερείτο de facto εσωτερικής κυριαρχίας ή ακόμα και βιώσιμης επικρατείας: Οι ελεύθερες περιοχές που είχαν απομείνει στην Ελλάδα το 1827 ήσαν η Μάνη, τα δύο εναπομείναντα εμπόλεμα νησιά (Υδρα, Σπέτσες), η Αίγινα, και η γεωγραφική ζώνη μεταξύ Ναυπλίου και Μεγάρων στην καλύτερη περίπτωση.

Εντούτοις, ο Καποδίστριας επεσήμανε στην αλληλογραφία του—συμτωματικά κατά την ίδια ημέρα που υπογράφηκε η Συνθήκη του Λονδίνου (6 Ιουλίου 1827)—ότι «μετά τὸ ἀθηναϊκὸν ἀτύχημα ὑπάρχει ἐπὶ τῆς ξηρᾶς στασιμότης, οὐδαμῶς ἀσύμφορος εἰς τοὺς

«Ἡ Ἑλλάς ὑπῆρχε τότε [1987] τὸ Ναύπλιον, ἡ Αἴγινα καὶ τινὰ ἄλλα ὄχυρά μέρη, κακῶς φρουρούμενα, κατὰ τὴν Στερεὰν καὶ τὸ Αἰγαῖον. Ὁ λαὸς ἢ ἐπλανήτευσεν εἰς τὰ ὄρη, ἢ συνεσσωρεύετο εἰς τὰ ὄχυρά, ὑφιστάμενος τὴν χειρίστην δεσποτείαν, τὴν τοῦ στρατιώτου, ὑπὸ τῆς ἐνδείας καὶ πείνης ὠθυομένου εἰς τὴν ληστείαν κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν. Οὐδὲ θέλω μὲν ἐγὼ ν' ἀποδώσω τὴν τηλικαύτην καταστροφὴν εἰς μόνους τοῦ ἀξιοῦντας τότε κυβερνᾶν τὴν Ἑλλάδα• ὁ Ἑλληνικὸς ὅμως λαός, κακῆ τύχῃ αὐτῶν, δὲν εἶναι τόσον ἐπιεικὴς πρὸς αὐτοὺς, ἀλλὰ εἰς αὐτοὺς ἀπονέμει τὸ ὑπέρογκον ἐξωτερικὸν χρέος, καὶ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον, καὶ τὰς εὐτυχίας τοῦ Ἰβραχὶμ Πασᾶ, καὶ τὴν πειρατείαν, καὶ ὅλας τὰς συμφορᾶς αἱ ὁποῖαι ἔφεραν τὸ ἔθνος εἰς τὸ χεῖλος τοῦ τάφου.»

Βλ. Καποδίστριας, *Επιστολαί* (1841), 4:225-6.

Ἕλληνας». Πριν δηλαδή τη Ναυμαχία του Ναυαρίνου, οι στρατιωτικές επιχειρήσεις του Ιμπραήμ είχαν αποτελεσματωθεί σε έναν πόλεμο φθοράς απέναντι στα στρατεύματα των Ελλήνων στην κεντρική και ανατολική Πελοπόννησο: στην ορεινή Αρκαδία απέναντι στα άτακτα σώματα του Κολοκοτρώνη, στην Αργολίδα μετά την ελληνική νίκη στη Μάχη των Μύλων, και στη Μάνη μετά τις διαδοχικές νίκες των Μανιατών στις μάχες της Βέργας, του Διρού και του Πολυαράβου. Επί δύο χρόνια, ο Ιμπραήμ είχε αποτύχει να μετουσιώσει τη τακτική στρατιωτική υπεροχή του σε στρατηγική πολιτικοοικονομική κατάκτηση (όλης) της Πελοποννήσου. Επί πλέον, όπως έγραφε ο Καποδίστριας, «κατὰ δὲ θάλασσαν νίκην τινὰ φημίζουσι, καὶ δὲν ἀμφιβάλλω περὶ τούτου, ἂν μόνον ὁ ἡμέτερος στόλος ἀπήντησε τὸν Τουρκι-κόν.» Το πρόβλημα επομένως της εμπολέμου Ελλάδος δεν ήταν πρωτίστως στρατιωτικό (επί του πεδίου) αλλά πολιτικοοικονομικό, διότι «τὸ ζωτικώτατον ζήτημα μένει πάντοτε οἶον ἦτον δηλαδή ἂν ὁ Ἕλληνας δὲν λάβωσι χρηματικὴν βοήθειαν ἐντὸς τοῦ αὐγούστου, εἶναι φυσικῶς ἀδύνατον νὰ σωθῶσιν ἀπὸ τὴν ἐνεστῶσαν κρίσιν.»

Με μηδενικό όμως δημόσιο ταμείο και ανύπαρκτους μηχανισμούς, εκείνο το ανυπόληπτο «κράτος» αδυνατούσε να εξεύρει τους αναγκαίους πόρους για τη χρηματοδότηση των στρατιωτικών επιχειρήσεων κατά του Ιμπραήμ, και γενικά αδυνατούσε να παρέχει τα στοιχειώδη δημόσια αγαθά, την ασφάλεια και τη διοίκηση που ορίζουν μια ευνομούμενη πολιτεία. Ένα τέτοιο «κρατικό» μόρφωμα-καρικατούρα⁹ ήταν αδιανόητο να αναγνωρισθεί από τις Μεγάλες Δυ-

⁹ Σύμφωνα με τον Καποδίστρια, «Ἐπ' ἀληθείας δὲ πῶς οἱ πρόκριτοι οὔτοι, γινόμενοι διευθυνταὶ τῶν πραγμάτων, ἠθέλαν δυνηθῆ νὰ ἐνεργήσωσι τὴν ἐξουσίαν, μὴ ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς τὴν ἀναγκαίαν ἱκανότητα, στερούμενοι καὶ τῶν ἐλαχίστων γνώσεων, καὶ τὴν ἰδίαν αὐτῶν γλῶσσαν μετριώτατα εἰδότες γράφειν καὶ ἀναγινώσκειν! Ἐπειτα καὶ ἡ ἀντιποιητὴ ἀριστοκρατία αὕτη συνιστᾷ ἄρα γε, ἢ δύναται νὰ συστήσῃ σῶμα, **ἐνότητά** ἔχον πνεύματος καὶ ἐνεργείας; ... οἱ ταύτης τῆς τάξεως Ἕλληνας πρὸς μὲν πολυπραγμοσύνην καὶ συμποδισμόν τῶν καθεστῶτων εἶναι καλοί, ὡς ἐκ τῶν συμφερόντων καὶ τῶν παθῶν αὐτῶν κινούμενοι, πρὸς

νάμεις ως ανεξάρτητο κράτος και ως τέτοιο να ενταχθεί επίσημα στο διεθνές σύστημα της μεταναπολεοντείου διεθνούς ισορροπίας.

Λαϊκή νομιμοποίηση.

Σε αυτό το απόλυτο χάος, έρχεται στην Ελλάδα ο Ιωάννης Καποδίστριας. Η Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνος το 1827, μια ολιγαρχική συνέλευση, που εκπροσωπούσε κυρίως τις πολιτικές και στρατιωτικές ελίτ των επαναστατών, τον εξέλεξε Κυβερνήτη, δηλαδή του έδινε ολιγαρχική νομιμοποίηση στο εσωτερικό. Επειδή δε η εκλογή του επιτελέστηκε μετά από προηγούμενη συνεννόηση με τις Μεγάλες Δυνάμεις και με την συναίνεσή τους, ο Καποδίστριας είχε εξ αρχής διασφαλίσει και τη διεθνή νομιμοποίηση του αξιώματός του ως Κυβερνήτης.¹⁰

Πέρα όμως από αυτές της νομιμοποιήσεις, ο Καποδίστριας επεδίωξε να αποκτήσει και λαϊκή νομιμοποίηση, δηλαδή ευρεία θεσμική λαϊκή αναγνώριση, για να ισχυροποιήσει τη θέση του έναντι των κατεστημένων εξουσιαστικών συμφερόντων των προκρίτων και κυρίως έναντι των Μεγάλων Δυνάμενων, εν όψει των περίπλοκων διαπραγματεύσεών του για την εθνική ανεξαρτησία, τις διεθνείς

δὲ στηριγμὸν καὶ σύστασιν κυβερνήσεως, πολὺ ἀπέχουσιν». Βλ. Καποδίστριας, *Επιστολαί* (1841), 4:226-7.

¹⁰ Η διεθνής νομιμοποίηση του Καποδίστρια σηματοδοτήθηκε σε συμβολικό επίπεδο από την άφιξή του στην Ελλάδα επί του Αγγλικού δικρότου HMS *Warspite*, ως μέρος μιας μοίρας που επίσης περιελάμβανε τη Γαλλική φρεγάτα *Ήρα* και τη Ρωσική φρεγάτα *Ελένη*. Εκείνη η διασυμμαχική μοίρα συνιστούσε κατ' ουσίαν «τὸ τακτικὸν ναυτικὸν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ὁποίου θέλει συσταθῆ ἡ νέα κυβέρνησις», σύμφωνα με τη *Γενική Εφημερίδα της Ελλάδος*. Σε πρακτικό επίπεδο, η Αίγινα επελέγη ως προσωρινή έδρα της κυβερνήσεως το 1828 διότι μόνον εκεί ο διασυμμαχικός στόλος μπορούσε να προστατεύσει αποτελεσματικά τον Κυβερνήτη, αφού η απειλή των δυνάμεων του Ιμπραήμ συνέχιζε να επικρέμαται απανταχού της Πελοποννήσου και μετά τη Ναυμαχία του Ναυαρίνου (ιδέ υποσημ. 4 και 8).

εγγυήσεις, την εθνική επικράτεια, και την οικονομική στήριξη του υπό σύσταση ελληνικού κράτους.

Ο Καποδίστριας γνώριζε ότι η Ελλάδα, για να επιβιώσει, για να αναγνωρισθεί διεθνώς ως ανεξάρτητη χώρα με υπερασπίσιμα και εγγυημένα σύνορα, έπρεπε προηγουμένως να συγκροτήσει μια λειτουργική πολιτεία που θα συνδύαζε κρατική συγκέντρωση, στρατηγική ενόραση και λαϊκή στήριξη. Η λαϊκή νομιμοποίηση θα μπορούσε να επενεργήσει εξισορροπητικά, αντισταθμίζοντας τη διεθνή νομιμοποίηση,¹¹ γιατί μόνο αντιπαραθέτοντας την πρώτη στη δεύτερη ο Καποδίστριας θα μπορούσε να διαπραγματευτεί εφ' ίσοις όροις με τις Αυλές για τη εθνική ανεξαρτησία, ως λαοπρόβλητος ηγέτης των Ελλήνων και όχι μόνον ως «δοτός» Κυβερνήτης προστατευόμενος από τις Μεγάλες Δυνάμεις.

¹¹ Η επιτακτική ανάγκη του Καποδίστρια για λαϊκή νομιμοποίηση, κατέστη πασίδηλος από τη διακοίνωση των αντιπροσώπων των τριών Αυλών στην εμπόλεμη Ελλάδα, την 27 Μαρτίου 1830, όπου μεταξύ άλλων διετύπωναν τα εξής:

«Εἰς τὰς παρὰ τῶν τριῶν Δυνάμεων παντοῖς καὶ δαψιλῆς βοθητίας ὀφείλει ἡ Ἑλλάς τὴν ὑπαρξιν αὐτῆς. Αὐταὶ τὴν ἠλευθέρωσαν, τὴν ἔλαβον ὑπὸ τὴν ἄμεσον σκέπην αὐτῶν, καὶ τὴν ἔσωσαν ἀπὸ τὸν ἄφευκτον ὄλεθρον. Ἐξ ὧν ἡ παντελής αὐτῆς εἰσακοή [σεβασμός/ υπακοή] εἶναι ἔργον ὀφειλῆς σαφεστάτης.» Βλ. Καποδίστριας, *Επιστολαί* (1841), 4:309.

[La Grèce est redevable de son existence aux secours de tout genre que les trios Puissances lui ont profigués. Elle l'ont délivrée, prise sous leur protection immédiate, et sauvée d'une perte inévitable. A ces titres elles ont acquis des droits positifs à une entière déférence de sa part.] Βλ. *Correspondance du comte J. Capodistrias, président de la Grèce*. Edited by E. A. Bétant. 4 vols. Geneva: Abraham Cherbuliez, 1839, 4:423.

Δηλαδή, σύμφωνα με τις Προστάτιδες Δυνάμεις, οι Έλληνες δεν έκαναν τίποτα επί σχεδόν μία δεκαετία πολέμου, το 1821-29, και επομένως το μόνο που τους απέμενε ήταν να επιδείξουν «πλήρη σεβασμό» (απόλυτη υπακοή) στις βουλήσεις των Αυλών.

Η δημοκρατία ως στρατηγικό εργαλείο επιβίωσης

Προς αυτόν τον σκοπό, ο Καποδίστριας δεν προσέβλεπε στη δημοκρατία ως μια αφηρημένη ιδεολογική διακήρυξη, αλλά ως το στρατηγικό εργαλείο επιβίωσης του νέου κράτους. Στην ιστορική αναμέτρηση με τα «τζάκια» και τους πολέμαρχους, ο Κυβερνήτης επέλεξε να χρησιμοποιήσει τη λαϊκή βούληση ως το απόλυτο εξουσιαστικό όπλο. Η θεσμοθέτηση της άμεσης και καθολικής ψηφοφορίας για την Εθνοσυνέλευση του Άργους το 1829—κόντρα στην επιμονή των προκρίτων (του «Πανελλήνιου») για έμμεση εκλογή μέσω ελεγχόμενων εκλεκτόρων—δεν ήταν απλώς μια προοδευτική παραχώρηση. Ήταν μια κίνηση ματ που «έσπασε» τις τοπικές πελατειακές αλυσίδες, φέρνοντας τον απλό λαό σε απευθείας πολιτική συνομιλία με την κεντρική εξουσία.

Ειδικότερα, το όραμα του Καποδίστρια για την ελληνική δημοκρατία ήταν άρρηκτα συνδεδεμένο με την αγροτική του πολιτική. Η προσπάθειά του να αποδώσει, τουλάχιστον «κατά χρήση», τα εθνικά κτήματα σε ευρέα λαϊκά στρώματα και ακτήμονες αγωνιστές είχε έναν βαθύτατα πολιτικό στόχο: τη δημιουργία μιας τάξης οικονομικά ανεξάρτητων μικροκαλλιεργητών. Αυτοί οι γεωργοί, απαλλαγμένοι από την κηδεμονία των κοτζαμπασήδων, θα αποτελούσαν τη σπονδυλική στήλη μιας πολιτείας ενεργών πολιτών-ψηφοφόρων, οι οποίοι θα όφειλαν την ευημερία τους απευθείας στο Κράτος και όχι στον τοπικό άρχοντα ή τον πολιτικό δημαγωγό.

Στην πολιτικοοικονομική δημοκρατία που οραματίζετο ο Καποδίστριας, η λειτουργική συμμαχία μεταξύ της κεντρικής διοίκησης και των ιδιοκτητών πολιτών θα συντελούσε στην αποδυνάμωση της ενδιάμεσης ολιγαρχίας των προκρίτων. Σύμφωνα με τον Καποδίστρια, οι ολιγάρχες ήσαν «ευήκοοι» σε ξένες επιρροές, δηλαδή ευεπίφοροι σε πράξεις εθνικής μειοδοσίας ή και προδοσίας—εξ ου και η προφητική του ρήση προς τον Γεωργάκη Μαυρομιχάλη (μετέπειτα δολοφόνο του) ότι «ὁ φιλήκοος τῶν ξένων εἶναι προδότης», που

συμπυκνώνει επιγραμματικά την Καποδιστριακή παρακαταθήκη του προς το έθνος.¹²

Σε αυτό το πλαίσιο, ο Καποδίστριας επεδίωκε πρώτα να αναδιανείμει τη γη υπέρ των ακτημόνων και αμέσως μετά να προβεί στη συνταγματική αναδιοργάνωση του πολιτικού συστήματος της Ελλάδος (επ' ουδενί το αντίστροφο), όπως ο ίδιος ρητώς έλεγε: «Επιμόνως απέφασισα έκ τῆς κατασκευῆς τῆς ἰδιοκτησίας προηγηθείσης νὰ παράξω τὴν συνταγματικὴν κατασκευὴν τῆς Ἑλλάδος.»¹³ Η αναδιανομή δε των εθνικών κτημάτων ενετάσσετο σε μια ευρύτερη στρατηγική πολιτικοοικονομικής αποκέντρωσης—κάτι που δεν συνιστά παράδοξο για τον αρχιτέκτονα του πλέον αποκεντρωμένου κράτους τότε στον Κόσμο, της Ελβετίας.

Αυτή η εσωτερική λαϊκή νομιμοποίηση μεταφράζετο σε διπλωματική ισχύ. Ο Καποδίστριας εχρειάζετο τη συμπαγή στήριξη του λαού για να διαπραγματεύεται από θέση ισχύος με τις ευρωπαϊκές Αυλές. Προβάλλοντας τον εαυτό του ως τον μοναδικό εκφραστή της λαϊκής πλειοψηφίας, μπορούσε να αντικρούει τις πιέσεις των Μεγάλων Δυνάμεων (ιδιαίτερα της Αγγλίας) και να διεκδικεί ευνοϊκούς όρους για τα δάνεια και βέλτιστες ρυθμίσεις για τα σύνορα.

Το Καποδιστριακό σχέδιο για αναδιανομή της γης

Εντούτοις, κατά τα δύο πρώτα χρόνια της διακυβερνήσεώς του ο Καποδίστριας δεν έλαβε κανένα μέτρο προς διανομή των εθνικών κτημάτων. Περίμενε την ανακήρυξη της Ελλάδος ως ανεξάρτητης χώρας και την άφιξη στην Ελλάδα του πρίγκιπα Λεοπόλδου το 1830, ως πρώτου βασιλέα της Ελλάδος, αφού τότε θα της χορηγείτο το συμπεφωνημένο δάνειο των 60 εκατομ. φράγκων (σε δέκα ισόποσες ετήσιες δόσεις), που ήταν αναγκαίο για τη χρηματοδότηση της αγροτικής μεταρρύθμισης. Επιπροσθέτως, από την οπτική των

¹² Γεώργιος Τερτσέτης. *Άπαντα: Απόλογα για τον Καποδίστρια* (επιμ./έκδ. Γ. Βαλέτα: Αθήνα 1953) τ. Γ', σ. 206.

¹³ Καποδίστριας, *Επιστολαί* (1841), 4:199.

Αυλών, η αγροτική μεταρρύθμιση ήταν πρόπον να γίνει υπό τη σκέπη του βασιλέως, αφού αφορούσε τη γη του βασιλείου του.

Μετά όμως την οριστική παραίτηση του πρίγκιπος Λεοπόλδου από το στέμμα της Ελλάδος στις 21 Μαΐου 1830 και τη γνωστοποίησή της στον Κυβερνήτη στις 14 Ιουλίου, ο Καποδίστριας αναγκάστηκε να προχωρήσει στη αγροτική μεταρρύθμιση μόνος του, έστω και χωρίς να έχει διασφαλίσει το δάνειο των 60 εκατ. φράγκων.

Μετά από δύο μήνες, στις 24 Αυγούστου 1830, συνέταξε το πρώτο διάταγμα, που το υπέβαλε στη Γερουσία προς επεξεργασία, για τη σύσταση «πολιτειογραφικής επιτροπής» προς σύνταξη «πολιτειογραφικού πίνακα» κάθε επαρχίας, όπου μεταξύ άλλων θα προσδιορίζετο ο αριθμός των ακτημόνων που εργάζονται σε εθνικά κτήματα, όπως και των ιδιοκτημόνων, με σκοπό «να πορίσωμεν ιδιοκτησίαν γῆς εἰς τοὺς κατοίκους τῶν διαφόρων κοινοτήτων τῆς ἐπικρατείας ὅσοι δὲν ἔχουσι, καὶ εἰς τοὺς ἔχοντας, νὰ παρέξωμεν καὶ τὴν πρόσκτησιν ἄλλης, ἂν θέλωσι».¹⁴

- ✓ Τα εθνικά κτήματα θα κατενέμοντο στις κοινότητες. Με ευθύνη της δημογεροντίας θα διενέμοντο σε ακτήμονες διά λαχνού.
- ✓ Η εκτίμηση της αξίας κάθε κλήρου θα εγίνετο από «πραγματογνώμονες» διορισμένους από κοινού από την κυβέρνηση και την κοινότητα.
- ✓ Η αποπληρωμή των διανεμομένων κλήρων θα εγίνετο από τους κληρούχους εις πίστωση του δημοσίου ταμείου σε 10-15 χρόνια. Θα μπορούσε δε να παραταθεί μέχρι τα 25 χρόνια, ώστε να καλύπτεται από τον φόρο της δεκάτης (10% επί της παραγωγής ετησίως).
- ✓ Η προικοδότηση κάθε κοινότητας με εθνικά κτήματα θα συμπεριελάμβανε ένα αρχικό ποσό μετρητών από τον κρατικό προϋπολογισμό—που θα χρηματοδοτείτο από το δάνειο των

¹⁴ Καποδίστριας, *Επιστολαί* (1841), 4:93-5.

60 εκατομ. φράγκων—για την αγορά των αναγκαίων (σπόροι, τσαπιά, άροτρα, κ.τ.λ.) για την καλλιέργεια των κλήρων. Αυτό το ποσό, που θα ήταν διαφορετικό σε κάθε περίπτωση ανάλογα με τις τοπικές συνθήκες κάθε κοινότητας, θα συνυπολογίζετο στην αξία του κλήρου, ώστε μακροχρόνια να επιστρέφεται στο δημόσιο ταμείο διά του φόρου της δεκάτης και με τη σειρά του το κράτος να αποπληρώνει το αντίστοιχο δανειακό χρέος στο εξωτερικό.

- ✓ Προτεραιότητα θα είχαν οι ακτήμονες που ήδη καλλιεργούσαν (αυθαίρετα) εθνικά κτήματα. Η έκταση κάθε κλήρου θα ορίζετο αργότερα με διάταγμα ανά κοινότητα, ανάλογα με την τοπική γεωμορφολογία, αλλά δεν θα υπερέβαινε τα 100 στρέμματα ανά δικαιούχο.
- ✓ Σε δεύτερη φάση, μετά τη διανομή εθνικών κτημάτων σε ακτήμονες, τα εναπομένοντα εθνικά κτήματα θα μπορούσαν να τα αποκτήσουν ιδιοκτήμονες γεωργοί και «πᾶς πολίτης», ακόμη και κοτσαμπασήδες, ελευθέρως κατ' επιλογή τους, αλλά με διαφορετικό σύστημα, ήτοι όχι διά κλήρου αλλά διά δημοπρασίας, με κάθε δημοπρατούμενο από τη δημογεροντία αγρόκτημα να έχει έκταση 500-1000 στρεμμάτων. Η αποπληρωμή του θα εγίνετο μεσοπρόθεσμα σε δόσεις εντός προθεσμιών που θα ορίζοντο με ειδικό διάταγμα ανάλογα με τη γεωμορφολογία της κοινότητας και την ποιότητα των πωλούμενων εδαφών. Το τίμημα θα κατέληγε στο δημόσιο ταμείο.
- ✓ Οι ακτήμονες κληρούχοι και οι ιδιοκτήμονες αγοραστές θα κατείχαν στο διηνεκές τα εθνικά κτήματα που θα αποκτούσαν, θα είχαν δικαίωμα να τα κληρονομήσουν σε νεώτερα μέλη της οικογενείας τους, αλλά δεν θα μπορούσαν να τα πωλήσουν αυτογνώνως, χωρίς προηγούμενη έγκριση από τη δημογεροντία και το κράτος κατά περίπτωση, ώστε να αποφευχθεί η σταδιακή συγκέντρωση μεγάλων εκτάσεων γης και πάλι στα χέρια κοτσαμπασήδων και εκκλησιαστικών ιδρυμάτων.

- ✓ Προκειμένου να αποτραπεί το φαινόμενο της τοκογλυφίας, ορίζεται αρχικό κεφάλαιο 5.000.000 στην Εθνική Χρηματιστηριακή Τράπεζα, προς χορήγηση αγροτικών δανείων για αντιμετώπιση εκτάκτων συνθηκών (ανομβρία, χαλάζι, κ.τ.λ.), με ετήσιο τραπεζικό επιτόκιο 5-8%.
- ✓ Για να παρακαμφθούν οι αντιδράσεις των Δυνάμεων και ειδικά της Βρετανίας στη διανομή των εθνικών κτημάτων, τα κληρούμενα ή αγοραζόμενα εθνικά κτήματα θα παρέμεναν υποθηκευμένα σε ξένους δανειστές, μέχρις ότου το κράτος αποπλήρωνε στο μέλλον τα ξένα δάνεια, οπότε θα ήρετο η υποθήκη σε κάθε τέτοιο κτήμα. Σύμφωνα με τον Καποδίστρια, «οὐδόλως θέλομεν νὰ ἐγγίσωμεν τὴν ὑποθήκην εἰς ἣν ὑπόκεινται τὰ ἔθνη κτήματα διὰ τὰ ἀρχαῖα δάνεια».
- ✓ Τα βακουφικά κτήματα—κληροδοτήματα κοινωφελούς χαρακτήρα στο πλαίσιο του ισλαμικού δικαίου της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, που αποτελούσαν το 10-20% των Εθνικών Γαιών—δεν θα συμπεριλαμβάνονται στην αρχική αναδιανομή της γης, διότι ο Κυβερνήτης για νομικούς και στρατηγικούς λόγους έκρινε ότι το θέμα ήταν «άκαιρο».¹⁵

Το σχέδιο του Καποδίστρια αποσκοπούσε σε πολλαπλούς στόχους: να καταστήσει του ακτήμονες οικονομικά αυτεξούσιους πολίτες, να αυξήσει την απόδοση της γεωργικής παραγωγής της χώρας, και να αναζωογονήσει οικονομικά τις κοινότητες και πολιτικά τον θεσμό της δημογεροντίας, αφού δι' αυτής θα εγίνετο η διάθεση, εποπτεία και διαχείριση του μεγαλύτερου περιουσιακού στοιχείου της Ελλάδος, που ανέκαθεν ήταν η γη. Εν ολίγοις, ο Καποδίστριας επεδίωκε να αποδυναμώσει και κατ' ουσίαν να καταργήσει τους ενδιάμεσους—κοτσαμπασήδες και τοκογλύφους—που επί οθωμανοκρατίας ενέμοντο την Ελληνική γη και τις κοινότητες.

¹⁵ Καποδίστριας, *Επιστολαί* (1841), 4:282.

Καποδιστριακή Οικονομία Πολέμου

Η αποστολή του Καποδίστρια ήταν εξαιρετικά δύσκολη. Έπρεπε σε μόλις 24 μήνες να συγκροτήσει ένα κράτος από το μηδέν¹⁶ και να δημιουργήσει συνθήκες ασφάλειας και βιωσιμότητας, πριν τα πρωτόκολλα του Λονδίνου του 1830-31.

Πέρα από τα ασφυκτικά χρονικά περιθώρια, την επικράτεια που θα αναλάμβανε να διοικήσει έπρεπε πρώτα να την απελευθερώσει, διά των όπλων. Αυτή η στρατηγική ανάγκη τού επέβαλε να συγκροτήσει μια Οικονομία Πολέμου (War Economy): Το 1828-29, οι στρατιωτικές δαπάνες απορροφούσαν το 73% των συνολικών κρατικών εσόδων, ενώ το 1829-30 το ποσοστό αυτό μειώθηκε στο 63% λόγω αύξησής των εσόδων του κράτους.

Σύμφωνα με τα στοιχεία που παρουσίασε ο Καποδίστριας στη Δ' Εθνοσυνέλευση, οι πρόσοδοι του κράτους κατά το πρώτο έτος διακυβέρνησής του (Φεβρουάριο 1828-Απρίλιο 1829) ανήλθαν σε 4,7 εκατομ. γρόσια—έναντι μόλις 1,6 εκατομ. γροσίων του προηγούμενου έτους (1827), ήτοι ο Καποδίστριας πέτυχε αμέσως να τριπλασιάσει τα τακτικά δημόσια έσοδα.¹⁷ Το δε 1829-30, οι κύριοι πρόσοδοι του κράτους ανήλθαν σε 8,5 εκατομ. γρόσια, λόγω της καταπολέμησης της πειρατείας και της εύρυθμης λειτουργίας των τελωνείων, που πλέον απέφεραν πάνω από τρία εκατομμύρια γρόσια

¹⁶ Ακόμα χειρότερα, ο Καποδίστριας αναγκάστηκε να συγκροτήσει το κράτος όχι από μηδενική αλλά από **αρνητική** θέση:

«Αναλαβών τὰς ἡνίας τοῦ κράτους, εὗρηκα τὸ δημόσιον ταμεῖο ὄχι μόνον κενὸν πάσης χρηματικῆς ἀφορμῆς, ἀλλὰ καὶ βεβαρυμένον ὑπὸ τοῦ ἐξωτερικοῦ χρέους τῶν 2.400.000 λιρῶν. Τὸ εὗρισκω δὲ κατακαμπτόμενον καὶ ὑπὸ τοῦ βάρους τῶν ἄλλων χρεῶν προερχομένων ἀπὸ τὰς καταχρήσεις τῶν θαλασσίων καταδρομῶν, καὶ τῶν δι' αὐτάς ὑπερόγκων ἀπαιτήσεων τῆς ξένης ἐμπορίας καὶ ναυτιλίας.» Βλ. Καποδίστριας, *Επιστολαί* (1841), 1:309.

¹⁷ Καποδίστριας, *Επιστολαί* (1841), 4:384-5.

κατ' έτος.¹⁸ Δηλαδή επί Καποδίστρια οι πρόσοδοι του κράτους υπερπενταπλασιάστηκαν σε σύγκριση με τις προσόδους της προκαποδιστριακής περιόδου.

Σε αυτή την Οικονομία Πολέμου—υπό συνθήκες «καταστάσεως πολιορκίας», σε σύγχρονη συνταγματική ορολογία, οπότε συνταγματικές διατάξεις αναστέλλονται νομίμως—εντάσσεται και η αγροτική πολιτική του Καποδίστρια. Η αξιοποίηση των 7,5 εκατομ. καλλιεργήσιμων στρεμμάτων της τότε ελληνικής επικρατείας ήταν μονόδρομος για τη συνέχιση της αύξησης των εσόδων του νεοσύστατου κράτους. Εξ αυτών τα εθνικά κτήματα ανήρχοντο σε 4,3 εκατομ. στρέμματα.¹⁹ Η συνολική αξία τους ανήρχετο σε 129 εκατομ. φράγκα, ή 4,8 εκατομ. αγγλικές λίρες, αποτιμώμενα προς 30 γαλλικά φράγκα (περίπου μία αγγλική λίρα) το στρέμμα κατά μέσο όρο.²⁰

Σε συνδυασμό με τη διεύρυνση της δημοκρατίας μετά την αναδιανομή της γης, η δραστική αύξηση της αγροτικής παραγωγής θα συντελούσε στην πολιτική αυτονομία (λαϊκή βάση της κυβέρνησης),

¹⁸ Μακκάς, Λέων Δ. Ἡ ἐν τοῖς δημοσίοις οἰκονομικοῖς δρᾶσις τοῦ Καποδιστρίου 11 Ἀπριλίου 1827 - 27 Σεπτεμβρίου 1831 (Τυπογραφεῖον «Νομικῆς» Λ. Χ. Βεργιανίτου: Αθήνα 1910) σ. 21.

¹⁹ Σημειώνεται ὅτι ὁ Λ. Μακκάς ἀναβιβάζει τὸ σύνολο τῶν ἐθνικῶν κτημάτων σε 6.368.729 στρέμματα—3.000.000 γιὰ τὴν Πελοπόννησο, 1.285.730 γιὰ τὴ Δυτικὴ Ελλάδα καὶ 2.082.999 γιὰ τὴν Ἀνατολικὴ Ελλάδα (Μακκάς, σ. 9). Ἡ διαφορὰ τῶν 2.047.760 στρεμμάτων σε σχέση με τὰ στοιχεῖα τῶν *Ἐπιστολῶν* (4:363-4) οφείλεται στο γεγονός ὅτι ὁ Καποδίστριας στὶς ἀρχικὲς ἀναφορὲς τοῦ δὲν περιλαμβάνει τὸ σύνολο τῶν γαιῶν τῆς Ἀνατ. Στερεᾶς καὶ μέρος τῶν γαιῶν τῆς Δυτ. Στερεᾶς. Αὐτὲς ἐνσωματώθηκαν καὶ καταγράφηκαν ὀριστικὰ ἀπὸ τὴ Στατιστικὴ Ἐπιτροπὴ μόνον μετὰ τὴν πλήρη ἐκκαθάριση τῆς περιοχῆς ἀπὸ τὰ ὀθωμανικὰ στρατεύματα (Μάχη τῆς Πέτρας, Σεπτέμβριος 1829) καὶ τὶς διπλωματικὲς διευθετήσεις ποῦ ἀκολούθησαν.

²⁰ Μακκάς, αὐτόθι, σ. 55.

στην οικονομική αυτοδυναμία (ισοσκελισμένοι προϋπολογισμοί)²¹ και άρα στην πραγματική ανεξαρτησία της Ελλάδας.

Η «αόρατη» συνωμοσία και η οικονομική ασφυξία

Η επιλογή του Καποδίστρια να θεσπίσει την άμεση και καθολική ψηφοφορία το 1829, σε συνδυασμό με την αξιοποίηση των εθνικών κτημάτων κυρίως επ' ωφελεία των ακτημόνων, δεν ήταν μια απλή εσωτερική πολιτική κίνηση· ήταν μια δημοκρατική υπέρβαση που προκάλεσε ίλιγγο στις συντηρητικές Αυλές της Ευρώπης.

Σε μια εποχή που οι Ηνωμένες Πολιτείες περιόριζαν την ψήφο βάσει ιδιοκτησίας και η «φιλελεύθερη» Αγγλία και η συνταγματική μοναρχία της Γαλλίας διατηρούσαν την ψήφο ως προνόμιο μιας ισχνης ελίτ—μόλις 3,1% των Βρετανών και 3% των Γάλλων είχαν δικαίωμα εκλέγειν²² το 1829—ο Κυβερνήτης ενός καθημαγμένου κράτους εισήγαγε ένα σύστημα που οι άνακτες εξέλαβαν ευλόγως ως επαναστατικό μίasma. Έναντι των Αυλών, εφαινετο ότι δικαιώνετο η άποψη του Μέττερνιχ ότι ο Καποδίστριας ουδέποτε ήταν ο εγκρατής διπλωμάτης του Τσάρου, αλλά πάντοτε ήταν ένας επικίνδυνος

²¹ Στον *ισοσκελισμένο* προϋπολογισμό του οικονομικού έτους Φεβρουαρίου 1828 – Απριλίου 1829 (ιδέ πίνακα), που ο Καποδίστριας υπέβαλε προς έγκριση στη Δ' Εθνοσυνέλευση, η κατά σειρά πρώτη αναγραφομένη πηγή εσόδων είναι: «Από Κυβερνήτην ... 1.423.633 (γρόσια)». Αυτό το ποσό ήταν ισοδύναμο με περίπου 28.000 αγγλικές λίρες. Για να γίνει μία αποτίμηση αυτής της διατεθείσης προσωπικής περιουσίας του Κυβερνήτη υπέρ της εγειρομένης Ελλάδος, αρκεί να αναφερθεί ότι η τιμή μιας μεταχειρισμένης εξοπλισμένης κορβέτας ήταν 12.000 λίρες και μιας μεταχειρισμένης εξοπλισμένης φρεγάτας ήταν 18.000 λίρες εκείνη την εποχή.

²² Γρηγόριος Δαφνης [1976]. *Ιωάννης Α. Καποδίστριας: Η γένεση του ελληνικού κράτους* (Κάκτος: Αθήνα 2018), 2:556.

ιδεολόγος,²³ που τώρα μάλιστα έδινε πολιτική φωνή και σχεδίαζε να δώσει και οικονομική ανεξαρτησία στις αγροτικές μάζες.

ΙΣΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΠΙ ΓΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ			
Ἔσοδα εἰς γρόσια		Ἔξοδα εἰς γρόσια	
*Απὸ Κυβερνήτην	1423633	Στρατιωτικὰ πρὸ τῆς	2496420
» συνεισφορὰς εἰς Ἔθν.		Ναυτικὰ / συστάσεως	1224722
Τράπεζαν	281637	τροφαὶ καὶ πο	του Γεν. 971723
» Δῶρα εἰς Ὀρφανοτρ.	1307	λεμισθία	Φροντιστηρίου
» βοηθήματα Γαλλίας	8265000	*Ἔξοδα στρατοῦ Church πρὸ	
» » Ρωσσίας	4383200	τῆς ἀφίξεως τοῦ Κυβερ-	
» Δεκάτην, ἰχθυοτροφεία,		νήτου	400632
ἐνοίγια μύλων	4165461	Γεν. Φροντιστηρίου	13553716
» Τελωνεῖα	614691	Μισθοὶ	1267977
» Δασμοὺς	2486210	Νομισματοκοπείον	27405
» Σταφίδας	483861	Σκευὴ Κυβερνήτου	4985
» Ἐλαιῶνας	373147	*Ἔξοδα ἀλυκῶν	49057
» Λιμεναρχικὰ	42389	» Ὑγειονομικὰ	39054
» Ἐμπορικὰ πλοῖα	46037	» Τυπογραφικὰ	9280
Απὸ στατήρα καὶ κοιλὸν	12039	» Ταχυδρομικὰ	15384
» λαθρεμπορίαν	4163	*Ἐπιστατῶν, ἐπιτρόπων	116396
» μεταπώλησιν προσό-		*Ἐκκομεῖς λίσμοι	1034663
δων πωληθεισῶν ἐπὶ		Ταμείον Τραπεζῆς	1787022
ἀντικυβερνητικ. ἐπιτροπῆς	229765	Χρήματα μὴ μετρηθέντα	342000
» προσὸ Μεγάρων καὶ		Χρεωστούμενα ἀπὸ ἐνοικι-	
Σάμου ἀνευ λογοδοσίας	82206	αστὰς, τελώνας, ἐπιτροπὰς	658948
» μετοχ. Ἔθν. Τραπεζῆς	2034660	Χρεωστούμενα λόρδῳ Κόχραν	159510
» λείας	233414	Τόκοι χρημάτων καὶ μέτοχοι	
» διάφορα ὑπὸ προθεσμ.		Ἔθν. Τραπεζῆς	38780
ἢ καὶ ἀπλῶς ὀφειλόμενα	455845	*Ὀρφανοτροφείον	666509
		Περιθάλψεις, ἐξοικονομήσεις	356880
		*Ἄλλα διάφορα	397602
1) Ἔσοδα γρόσια	25618665	*Ἔξοδα γρόσια	25618665

Ο πρώτος προϋπολογισμός του Ελληνικού κράτους,
οικονομικό έτος Φεβρουαρίου 1828 – Απριλίου 1829

²³ Ο Metternich είχε ορθώς διαγνώσει ότι «ο Καποδίστριας ὅλο τη Δημοκρατία σκέπτεται», ὅπως ἔγραψε στην κόμισσα Lieven, σύζυγο του Ρώσου πρέσβευς στο Λονδίνο στις 3 Μαρτίου 1822, ἐνὼ δηλαδή ο Καποδίστριας ἦταν ἐν ἐνεργείᾳ ὑπουργὸς ἐξωτερικῶν τῆς Ρωσίας. Βλ. Δαφνής, *Ιωάννης Α. Καποδίστριας* (1976), 2:417.

Αυτή η πρωτοπορία μετέτρεπε την Ελλάδα σε ένα απαράδεκτο προηγούμενο (precedent). Ένα λαϊκά νομιμοποιημένο κράτος, βασισμένο σε οικονομικά αυτεξούσιους μικροϊδιοκτήτες και σε πολιτικο-οικονομικά αυτοδύναμες κοινότητες, θα αποτελούσε ζωντανή απειλή για όλες τις ευρωπαϊκές μοναρχίες, κοινό χαρακτηριστικό των οποίων ήταν ότι ερείδοντο επί ευγενών μεγαλογαιοκτημόνων. Γενικά, η αντιπροσωπευτική κυβέρνηση δεν είχε υποστηρικτές στους ηγεμόνες τις εποχής, καθώς μέχρι τότε δεν είχε ακόμα παγιωθεί η *συνέχεια του κράτους* ως αρχή και πρακτική, με συνέπεια οποιαδήποτε διεθνής συμφωνία με μία κυβέρνηση (ή άνακτα) να μην δεσμεύει αναγκαστικά την διάδοχη κυβέρνηση (ή άνακτα). Κάθε αντιπροσωπευτική κυβέρνηση επομένως θεωρείτο από τους ηγεμόνες ότι αποτελούσε *ipso facto* παράγοντα αποσταθεροποίησης στη διεθνή τάξη, γιατί άφηνε ανοικτά τα πληροφοριακά σύνορα της χώρας σε ξένη προπαγάνδα και ξένες παρεμβάσεις, με συνέπεια οι εσωτερικές υποθέσεις των μικρών κρατών να μετατρέπονται συχνά σε διενέξεις ανάμεσα στις Μεγάλες Δυνάμεις.²⁴

Το κλίμα στα Ανακτοβούλια επιδεινώθηκε για τον Καποδίστρια, μετά το κύμα εξεγέρσεων και επαναστάσεων που συγκλόνισαν την Ευρώπη το 1830,²⁵ πριν στεγνώσει το μελάνι των Πρωτοκόλλων του

²⁴ Δαφνής, *Ιωάννης Α. Καποδίστριας* (1976), 2:559. Αποτελεί ειρωνεία της ιστορίας ότι αυτός που δεν αναγνώρισε τα δάνεια της ανεξαρτησίας δεν ήταν ο Καποδίστριας αλλά ο Όθωνας.

²⁵ Το 1830-31, οι ανά την Ευρώπη επαναστάτες, εκδήλωναν την αντίθεσή τους στις συντηρητικές ρυθμίσεις του Συνεδρίου της Βιέννης (1815) και προωθούσαν τα ιδεώδη της λαϊκής κυριαρχίας και εθνικής ανεξαρτησίας. Τα κινήματα κατεστάλησαν διά της βίας στην Πολωνία και την Ιταλία από τη Ρωσία και την Αυστρία αντίστοιχα, αλλά πέτυχαν στη Γαλλία και το Βέλγιο. Οι μεν Γάλλοι επαναστάτες ανέτρεψαν τον Βασιλέα Κάρολο Ι΄, τον οποίο διαδέχθηκε ο Λουδοβίκος Φίλιππος Α΄, οι δε Βέλγοι πέτυχαν την ένοπλη απόσχιση της πατρίδας τους από το Ηνωμένο Βασίλειο των Κάτω Χωρών. Η αρνητικές επιπτώσεις αυτών των γεγονότων επί των σχέσεων του Καποδίστρια με τα Ανακτοβούλια, υποδηλώνονται στην από 11 Ιουλίου 1831 επιστολή του προς τους αντιπρόσβεις των Δυνάμεων στην Ελλάδα, όπου τους επισημαίνει ότι οι

Λονδίνου για την ανεξαρτησία της Ελλάδος. Η οικονομική επιτυχία του Καποδίστρια στην ανεξάρτητη Ελλάδα, όπου προωθούσε τη λαϊκή κυριαρχία με την εφαρμογή άμεσης καθολικής ψηφοφορίας από το 1829 και τη σχεδιαζόμενη αναδιανομή της γης σε ακτήμονες το 1832, κατεδείκνυε στους μονάρχες της Ευρώπης, συμπεριλαμβανομένου πλέον και του Τσάρου, ότι τα φτερά τού Καποδίστρια, και της Ελλάδος, έπρεπε επί τέλους να περικοπούν.

Ειδικά μάλιστα η Βρετανία διέγινωσεν (ορθώς) ότι αν η Καποδιστριακή διακυβέρνηση ολοκλήρωνε την (7ετή) θητεία της, η θεαματική αύξηση των δημοσίων εσόδων και η παραγωγική αξιοποίηση των εθνικών κτημάτων θα καθιστούσαν την Ελλάδα οικονομικά και επομένως και στρατηγικά ανεξάρτητη. Κάτι τέτοιο όμως αντέβαινε όχι μόνον στις πολιτικές σκοπιμότητες των Ανακτοβουλίων αλλά και στον στρατηγικό σχεδιασμό του Λονδίνου, που προέκρινε μια Ελλάδα γεωγραφικά περιορισμένη και πολιτικοοικονομικά χειραγωγούμενη στην Ανατολική Μεσόγειο. Κατά συνέπεια, οι Δυνάμεις εφάρμοσαν μια στρατηγική τριπλής ασφυξίας:

1. **Οικονομική:** Η Βρετανία ανέστειλε τον συμφωνημένο εξωτερικό δανεισμό της Ελλάδας, εξ 60 εκατομ. φράγκων (2.2 εκατομ. αγγλικών λιρών), σε συνεννόηση με τις άλλες Αυλές το 1830-31. Από δε τον Μάρτιο 1831—μετά την επιτυχία της επανάστασης των Βέλγων στα χνάρια της Ελλάδας²⁶—απο-

Δυνάμεις πρέπει να επισπεύσουν τις αποφάσεις τους για την οριογραμμή των βορείων συνόρων και τη δανειοδότηση της χώρας, «τῆς Ἑλλάδος κινδυνευούσης, διὰ τὸ μετέωρον, ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τῶν ἐν Εὐρώπῃ μεγάλων συμβεβηκότων». Βλ. Καποδίστριας, *Επιστολαί* (1841), 4:234, 272.

²⁶ Το Βέλγιο αναγνωρίσθηκε ως ανεξάρτητη χώρα από τις Ευρωπαϊκές Δυνάμεις στη Διάσκεψη του Λονδίνου τον Δεκέμβριο 1830, με καθεστώς συνταγματικής μοναρχίας και πρώτο βασιλέα τον Λεοπόλδο Α΄ από τον Ιούλιο 1831, μόλις ένα χρόνο αφ΄ ότου είχε παραιτηθεί από το στέμμα της Ελλάδος.

λύτως ουδέν ποσό παρασχέθη από τις συμμαχικές Δυνάμεις στην εγειρομένη Ελλάδα είτε ως δωρεά είτε ως δάνειο.

2. **Νομική:** Η Βρετανική Κυβέρνηση προέβαλε την αξίωση ότι τα εθνικά κτήματα ήσαν ήδη υποθηκευμένα στους κατόχους των Ελληνικών ομολογιών του 1824-25, και ότι ο Καποδίστριας είχε εγγράφως δεσμευθεί πριν έλθει στην Ελλάδα, με το από 3 Οκτωβρίου 1827 υπόμνημά του προς τον υφυπουργό πολέμου και αποικιών Robert Wilmot-Horton,²⁷ ότι τα εθνικά κτήματα θα υποθηκεύοντο ως εγγύηση του συμμαχικού δανείου των 60 εκατομ. φράγκων. Σε αυτή τη βάση, η Βρετανία αμφισβητούσε το νομικό δικαίωμα του Κυβερνήτη να τα διανείμει σε ακτήμονες χωρίς τη συναίνεσή της.
3. **Πολιτική:** Επίσης η Βρετανική Κυβέρνηση ασκούσε ήπια πολιτική πίεση να διοχετευθούν αγροτικοί πρόσοδοι των εθνικών κτημάτων στο Χρηματιστήριο του Λονδίνου για την πληρωμή τόκων και χρεωλυσίων των δανείων της ανεξαρτησίας (1824-25), αντί για την ενίσχυση του δημόσιου ταμείου στα πρώτα βήματα της ανεξάρτητης Ελλάδος.

Αυτή η συνδυαστική εξωτερική πίεση βρήκε πρόθυμους συμμάχους στο εσωτερικό: την ολιγαρχία των προκρίτων. Οι Μαυρομιχαλαίοι και οι Κουντουριώτες ταυτίστηκαν με τους βρετανικούς στόχους, επιδιώκοντας οι μεν Μανιάτες να ιδιοποιηθούν τις προσόδους των όμορων επαρχιών (Καλαμάτα και Μυστρά), οι δε Υδραίοι τα έσοδα των τελωνείων, ειδικά μάλιστα της κερδοφόρου Σύρου, που ήταν το εμπορικό ναυτιλιακό κέντρο της Ανατολικής Μεσογείου.²⁸ Για τα «τζάκια», η έννοια της κεντρικής διοίκησης ήταν αποδεκτή μόνο ως εγγυητής των δικών τους προνομίων.

Παράλληλα, ο αντιπρόεδρος (πρόεδρος ή resident) της Βρετανίας στην Ελλάδα Edward J. Dawkins, παρότρυνε τους προκρίτους της

²⁷ Βλ. Καποδίστριας, *Επιστολαί* (1841), 1:196.

²⁸ Βλ. Καποδίστριας, *Επιστολαί* (1841), 4:175.

Ύδρας να απαιτούν από τον Καποδίστρια άμεσες πολεμικές αποζημιώσεις ύψους 18 εκατομ. φράγκων ή 667.000 λιρών, προκειμένου η οικονομική πίεση επί του Καποδίστρια να ασκείται και από το εσωτερικό της χώρας ώστε τελικά να καταστεί αφόρητη.²⁹ Παρότι η αξία των εθνικών κτημάτων υπερκάλυπτε εις το επταπλάσιο (4,8 εκατ. λίρες) το απαιτούμενο ποσό, ο Καποδίστριας αρνήθηκε την από τους ολιγάρχες προτεινόμενη συναλλαγή—εθνικά κτήματα αντί πολεμικών αποζημιώσεων—προορίζοντας τη δημόσια γη πρωτίστως για τους ακτήμονες αγωνιστές.

Η συνωμοσία ολοκληρώθηκε στο πεδίο της ασφάλειας. Οι αντιπρόεδροι της Αγγλίας και της Γαλλίας (Dawkins και Rouen)³⁰ έδωσαν σαφείς διαταγές στους ναυτικούς διοικητές τους, Lyons και Lalande, καθώς και στον Γάλλο Στρατηγό Guéhéneuc, διοικητή του Γαλλικού εκστρατευτικού σώματος στον Μοριά, να τηρήσουν «στάση ευμενούς ουδετερότητας» προς τους στασιαστές το καλοκαίρι του

²⁹ Ο συνδυασμός της οικονομικής ασφυξίας από το εξωτερικό από τις Δυνάμεις, και της οικονομικής πίεσης από το εσωτερικό από τους πρόκριτους [βλ. Καποδίστριας, *Επιστολαί* (1841), 4:38, 154, 171]] ξεπερνούσαν τα ανθρώπινα όρια ακόμα και του Καποδίστρια, όπως εκμυστηρεύτηκε στον Έλληνα πρόεδρο στη Γαλλία Μιχαήλ Σούτσο, στην από 1 Ιουλίου 1831 επιστολή του: «Απέκαμα, ἀλλ' ὅμως θέλω μείνη εἰς τὴν χαλάστραν ἕως τῆς τελευταίας στιγμῆς, καὶ ἄς κινδυνεύω νὰ χαθῶ.» Βλ. Καποδίστριας, *Επιστολαί* (1841), 4: 222.

³⁰ Τον συνωμοτικό ρόλο του Αγγλο-Γαλλικού άξονα ο Καποδίστριας τον κατήγγειλε εγγράφως προς τον Λόρδο Palmerston, μεταξύ άλλων ως εξής: «Τὰ κατ' ἐμὲ ἀπέβησαν δυσκολώτερα καὶ κινδυνωδέστερα, ὄχι ἐκ τῆς ἀχαριστίας ἢ τῆς στασιώδους διαθέσεως τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ἵνα εἶπω μετὰ πάσης παρρησίας, ἐκ τῆς βοηθείας ἣν εὐρίσκουσι παρὰ τῶν ξένων πρακτόρων οἱ ραδιουργοῦντες κατὰ τῆς κυβερνήσεως» [Καποδίστριας, *Επιστολαί* (1841), 4:228]. Ὅπως ἔγραψε δε στην από 24 Αυγούστου 1831 επιστολή του προς τον Μιχαήλ Σούτσο, «Ἡ προσωρινὴ κυβέρνησις ἀγωνίζεται, ὄχι μόνον πρὸς τοὺς Ὑδραίους καὶ τοὺς ὀλίγους αὐτῶν ὀδηγούς, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς μεγάλους πάτρωνας [Αγγλία, Γαλλία] καὶ ἤδη φανεροὺς προστάτας αὐτῶν.» Βλ. Καποδίστριας, *Επιστολαί* (1841), 4: 283.

1831. Η άρνηση των δυτικών Δυνάμεων να στηρίξουν τότε τη νόμιμη κυβέρνηση απέναντι στις τοπικές εξεγέρσεις των ντόπιων ολιγαρχών άνοιξε τον δρόμο για την τελική πράξη του δράματος, με τον Rouen να προσφέρει μάλιστα άσυλο στον Γεώργιο Μαυρομιχάλη αμέσως μετά το φονικό στο Ναύπλιο.

Το προθανάτιο ΟΧΙ του Καποδίστρια

Εν τούτοις, μετά το ξενοκίνητο πραξικόπημα στον Πόρο, όπου οι ξενοκίνητοι πραξικοπηματίες την 1 Αυγούστου 1831 πυρπόλησαν την πανάκριβη φρεγάτα «Ελλάς»³¹ και δύο κορβέτες του Ελληνικού Στόλου, τις «Υδρα» και «Σπέτσες»,³² και ενώ εξελίσσετο η παράλληλη

³¹ Η φρεγάτα *Ελλάς* (αρχικά *Ελπίς*) ναυπηγήθηκε στις Η.Π.Α. με δαπάνη £110.000 ή \$547.000, έχοντας στοιχίσει σχεδόν το διπλάσιο από τις τιμές της εποχής για αντίστοιχα πλοία, που κυμαίνονταν στις £46.000–£66.000. Ήταν η ναυαρχίδα του Ελληνικού Στόλου, με εκτόπισμα 1660 τόννων, εξοπλισμένη με 48 πυροβόλα των 16 λιβρών και 16 ολμοπυροβόλα των 42 λιβρών. Υπό τη διοίκηση του Ναυάρχου Ανδρέα Μιαούλη, συμμετείχε στη ναυμαχία του Κάβο Μπαμπά, κοντά στην Μυτιλήνη, όπου βύθισε δύο μικρά πλοία και αιχμαλώτισε άλλα δύο, την 19 Μαΐου 1828. Εκ των αιχμαλωτισθέντων, το ένα ήταν μία κορβέτα των 26 κανονιών, η οποία εντάχθηκε στον Ελληνικό Στόλο με το όνομα «Ψαρά». Ήταν η πρώτη νίκη του τακτικού πλέον Ελληνικού Ναυτικού υπό την κυβέρνηση Καποδίστρια. Απέδειξε ότι οι Έλληνες μπορούσαν να κερδίσουν σε ανοιχτή αναμέτρηση (παράταξη πλοίου προς πλοίο) και όχι μόνο με την τακτική των πυρπολικών. Ο Καποδίστριας χρησιμοποίησε την αιχμαλωσία της κορβέτας για να καταδείξει στις Μεγάλες Δυνάμεις ότι η Ελλάδα δεν χρειαζόταν πλέον «κηδεμονία» για να αστυνομεύει το Αιγαίο. Αυτό ενίσχυσε τη διαπραγματευτική του θέση για τη διεύρυνση των συνόρων του νέου κράτους. Επί πλέον η φρεγάτα *Ελλάς* συμμετείχε στον αποκλεισμό των φρουριών του Κορινθιακού και του Πατραϊκού κόλπου, συμβάλλοντας στην τελική παράδοση των οθωμανικών φρουριών της περιοχής το 1828-1829.

³² Κατόπιν αναφοράς τού Καποδίστρια προς τη Γερουσία και τη Γραμματεία Δικαιοσύνης, οι δράστες τού εθνικού εγκλήματος στον Πόρο παραπέμφθηκαν από 14 Αυγούστου 1831 σε δίκη με την κατηγορία της εσχάτης προδοσίας (*Γενική Εφημερίδα της Ελλάδος*, αρ. 63, 14 Αυγούστου 1831):

κατάληψη της Καλαμάτας από 600 ενόπλους νοματαίους³³ των Μαυρομιχαλαίων, με την ενεργό στρατιωτική υποστήριξη Γαλλικών δυνάμεων υπό τον Στρατηγό Guéhéneuc, ο Καποδίστριας στην από 24 Αυγούστου 1831 πολυσέλιδη διακοίνωσή του προς τους Πληρεξουσίους (αντιπρέσβεις κ.τ.λ.) των συμμαχικών Δυνάμεων στο Λονδίνο, δήλωσε ρητά την ακλόνητη αποφασιστικότητά του να εφαρμόσει πολιτική αναδιανομής της γης υπέρ των ακτημόνων, ώστε κάθε γεωργός να αποκτήσει «έν μερίδιον γῆς εἰς κτῆμα ἴδιον». Στη διακοίνωσή του μάλιστα χρησιμοποίησε τρία επάλληλα «πρέπει» και ένα επακόλουθω «πρεπόντως» στη σχετική παράγραφο, κατ' εμφανή

«Ἡ Κυβέρνησις, χρεωμένη νὰ προφυλάξῃ τὴν τιμὴν καὶ τὰ δίκαια τοῦ Ἔθνους, δὲν δύναται νὰ θεωρήσῃ τα ἐν Πόρῳ συμβάντα εἰμὴ ὡς ἐσχάτην προδοσίαν. Ὁ Ἄνδρέας Μιαούλης, ὁ Ἄντωνιος Κουντουριώτης καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, παρακούσαντες εἰς τὰς διαταγὰς τῆς νομίμου ἐξουσίας καὶ προβάντες εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν ἐθνικῶν κτημάτων καὶ τοῦ στόλου, παραπέμπονται εἰς τὸ ἀρμόδιον δικαστήριον ἵνα δικασθῶσιν ἐπὶ προδοσία κατὰ τῆς πατρίδος.»

Αυτή η δίκη ουδέποτε έγινε, λόγω της δολοφονίας του Κυβερνήτου τον επόμενο μήνα, και επίσης λόγω της στρατηγικής σημασίας της δίκης, αφού σε αυτήν θα αποκαλύπτετο η πολυδιάστατη συνέργεια της Αγγλίας και της Γαλλίας βάσει αδιασειστων στοιχείων. Βλ. Καποδίστριας, *Επιστολαί* (1841), 4:237-9, 268-9, 277 και 282-5. Αποτελεί δε παγκόσμια ιδιοτυπία τῆς Ελλάδας ὅτι ο ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ παραπεμφθεῖς ἀπὸ τῆ Γραμματεία τῆς Δικαιοσύνης Αλ. Μαυροκορδάτος, ὄχι μόνον δὲν δικάστηκε, ἀλλὰ ἐγίνε... πρωθυπουργὸς τῆς Ελλάδος μετέπειτα ἐπὶ Ὅθωνος, καὶ μάλιστα τετράκις (1833-1834, 1841, 1844, 1854-1855).

³³ Οι Μανιάτες μισθοφόροι των Μαυρομιχαλαίων χρηματοδοτήθηκαν από τους Υδραίους προκρίτους (Κουντουριώτες) με συνολικά 50.000 γρόσια, ἤτοι περί τα 80 γρόσια ἀνὰ μισθοφόρο. Αυτό το μικρὸ ποσό—80 γρόσια ἀντιστοιχοῦσαν σε ἐνάμισυ μηνιατικὸ ἐνὸς μισθοφόρου τῆς ἐποχῆς—επαρκούσε για τοὺς σκοποὺς τῶν ξενοκίνητων πραξικοπηματιῶν, ἀφοῦ στὴν ἀνθρώπινη ἱστορία ἀνέκαθεν λίγα ἦσαν τα ἀργύρια τῆς προδοσίας.

παρέκβαση από τη μετρημένη γλώσσα της διπλωματίας, ένα μήνα πριν τη δολοφονία του:³⁴

«Ίνα δυνηθῆ ἡ Ἑλλάς ἀπολαῦσαι τῆς ἐν Εὐρώπῃ ἐπὶ τῶν ἡμε-ρῶν ἡμῶν ὑφεστῶσης ἀντιπροσωπικῆς πολιτείας, πρέπει πρὸ πάντων νὰ συσταθῆ ἡ ἰδιοκτησία τῶν πολιτῶν, οὔσα μέχρι τοῦδε ἀσύστατος• πρέπει νὰ λάβῃ ὁ γεωργὸς ἐν μερίδιον γῆς εἰς κτῆμα ἴδιον, ὅποτε σήμερον τὰ ἐννέα δέκατα τῶν γεωργῶν εἶναι ἀκτήμονες• πρέπει νὰ ἔχῃ ὁ λαός, ὄχι μόνον τὸ αἶσθημα τῆς ἐλευθερίας, ἀλλὰ καὶ κατάστασιν βεβαίαν ἐξ ἧς πρεπόντως νὰ ἐκτιμήσῃ τὴν τῆς ἐλευθερίας ἀξίαν.»

Ουσιαστικά, σε εκείνη την κρίσιμη ώρα για τον ίδιο και την Ελλάδα, ο Κυβερνήτης διακήρυττε προς τις Μεγάλες Δυνάμεις ότι δεν κάμπτεται από τις μεθοδεύσεις τους και η αναδιανομή θα γίνει, ούτως ή άλλως.

Δημοφιλία του Καποδίστρια

Από πού αντλούσε ο Καποδίστριας τις ψυχικές δυνάμεις να αντιπαλαίει με τα τεράστια προβλήματα από «τὰς ἔξωθεν ἐρχομένας ἡμῖν ἀνοησίας» των Δυνάμεων και τις ξενοκίνητες συνομοσίες των «κλεπτιστάτων ἀρχόντων, ὑπουργῶν τε καὶ καπιτάνων»,³⁵ καθ' ἣν στιγμή μάλιστα διακυβεύοντο τα βόρεια σύνορα της Ελλάδας, και ενώ η Ακρόπολη των Αθηνών δεν είχε ακόμα απελευθερωθεί το 1831; Πολλοί ιστοριογράφοι αποδίδουν την αντοχή του στο πάθος του για την Ελλάδα, στην πίστη του στη Θεία Πρόνοια, και στον ανιδιοτελή χαρακτήρα του. Όλα αυτά ισχύουν. Υπήρχε όμως και μια αστείρευτη πηγή από την οποία αντλούσε την ενέργεια που ήταν ανθρωπίνως αναγκαία για να συνεχίσει μέχρι τέλους να αγωνίζεται να πραγματοποιήσει το όραμά του για μια Ελλάδα ανώτερη από την Ελβετία από

³⁴ Βλ. Καποδίστριας, *Επιστολαί* (1841), 4:278-9.

³⁵ Βλ. Καποδίστριας, *Επιστολαί* (1841), 4:283-4, 134.

άποψη πολιτικοοικονομικής δημοκρατικής οργάνωσης:³⁶ Αυτή η πηγή ήταν ο Ελληνικός λαός, που είχε συστειρωθεί γύρω από τον ηγέτη του. Όσο και αν πάσχιζαν οι ξενοκίνητοι άρχοντες μαζί με τους Άγγλο-Γάλλους να ξεσηκώσουν ή εξαγοράσουν έστω και ένα χωριό έξω από την Ύδρα και τη Μάνη, ώστε να εξεγερθεί κατά του Κυβερνήτη, απέτυχαν ολοκληρωτικά.

Αυτή τη δημοφιλία ο Καποδίστριας την πέτυχε διότι, πέρα από την εντιμότητα και ακεραιότητά του, φρόντιζε συστηματικά να κάνει κοινωνό των δυσκολιών του κάθε πολίτη, ανεξάρτητα από τη μόρφωσή του, μέσω των Εκτάκτων Επιτρόπων, των Πληρεξουσίων της Δ' Εθνοσυνέλευσης, των δημογερόντων των κοινοτήτων, και των διδασκάλων των 150 σχολείων που ίδρυσε. Κάθε αγρότης ήξερε ότι ο Κυβερνήτης του αγωνίζετο κατά της ιδιοτέλειας ντόπιων Λαιστρυγόνων και των σκοπιμοτήτων ξένων Κυκλώπων, για να του εξασφαλίσει τη γη του, την ευημερία του και την ισότητα των πολιτικών του δικαιωμάτων. Οι αγρότες μπορεί να μην αντιλαμβάνοντο το ότι ο αναδασμός της γης είχε προσλάβει στρατηγική διάσταση από το 1830, αλλά καταλάβαιναν ότι εάν υπήρχε ένας ηγέτης που είχε τη βούληση και την ικανότητα να τον πραγματοποιήσει, αυτός ήταν ο Καποδίστριας και μόνον ο Καποδίστριας.

Όπως προκύπτει από πρωτογενείς πηγές, ουδείς άλλος ηγέτης στη Νεότερη Ιστορία της Ελλάδος ήταν τόσο λαοφίλης. Ο Κ. Μεταξάς γράφει στα απομνημονεύματά του ότι «ή διαίρεσις τῶν συνταγματικῶν καὶ Κυβερνητικῶν περιωρίζετο εἰς ὀλίγους, διότι ὁ λαὸς τῆς Ἑλλάδος ἐν γένει βλέπων τὴν ἀσφάλειαν καὶ τὴν ἡσυχίαν τοῦ τόπου

³⁶ Το 1830 η Ελβετία λειτουργούσε ως χαλαρή συνομοσπονδία με ολιγαρχικά χαρακτηριστικά. Σε αστικά κέντρα όπως η Βέρνη και η Ζυρίχη, η εξουσία ευρίσκετο στα χέρια αστικών ελίτ μέσω εκλεκτορικών μηχανισμών. Η αντιπροσώπευση δεν ήταν πάντοτε αναλογική, με τους αγροτικούς πληθυσμούς να υποεκπροσωπούνται σε σχέση με τα αστικά στρώματα. Παράλληλα, η πολιτική συμμετοχή περιοριζόταν συχνά από περιουσιακά ή τοπικά κριτήρια. Εξάιρεση αποτελούσαν λίγα αγροτικά καντόνια με παράδοση άμεσης συνέλευσης (landsgemeinde).

άφωσιώθη εις τὸν Κυβερνήτην». ³⁷ Πράγματι, οι πολλοί έβλεπαν ότι ο Κυβερνήτης αγωνίζετο για τη γη τους και σε δεύτερη φάση για τα συνταγματικά τους δικαιώματα ως *αυτεξούσιων ιδιοκτημόνων πολιτών*, ενώ οι «συνταγματικοί» υπόσχοντο «σύνταγμα» χωρίς ιδιοκτησία, όταν πλέον άπαντες είχαν αποκτήσει βιωματική γνώση—άπό τα επαναστατικά συντάγματα—ότι κάθε «σύνταγμα» για ακτήμονες είναι ένα χαρτί χωρίς αντίκρυσμα.

Σε παρόμοιο πλαίσιο, ο Palmerston, υπουργός εξωτερικών της Βρετανίας τότε, παρατηρεί σε επιστολή του προς τον Dawkins ότι η αντιπολίτευση στον Καποδίστρια οφείλεται όχι σε μαζική λαϊκή οργή αλλά σε «ανικανοποίητα συμφέροντα, συνήθειες από παράνομη δράση, ανυπομονησία για εξουσία, απογοήτευση και άλλα παρόμοια, που δεν δείχνουν κατ' ανάγκη ότι ο πρόεδρος έκανε λάθη», ³⁸ αφού ο Κυβερνήτης—σε αντίθεση με τους «συνταγματικούς»—ήταν εντός θέματος, το οποίο ανέκαθεν είναι η γη.

³⁷ Κωνσταντίνος Μεταξάς. *Απομνημονεύματα* (Γ. Τσουκαλάς: Αθήνα 1956), σ. 175.

³⁸ David C. Fleming, *John Kapodistrias and the Conference of London 1828-1831* (Institute of Balkan Studies: Thessaloniki 1970) σ. 367.